

NOȚIUNEA DE *TRANSPOZIȚIE* ÎN LINGVISTICA ȘCOLII DE LA GENEVA: CHARLES BALLY ȘI ALBERT SECHEHAYE

În continuarea unei tradiții îndelungate cu privire la sensul părților de vorbire (cf. Lauwers 2003) și la distincția dintre sensul lexical și cel gramatical sau categorial în interiorul cuvintelor, lingviștii genevezi Ch. Bally, A. Sechehaye și H. Frei¹ se numără printre primii teoreticieni ai noțiunii de transpoziție, atribuindu-i un statut în interiorul unor rețele conceptuale, impunându-l în fine ca un concept lingvistic. După cum subliniază P. Lauwers, ideea transferului intercategoriaal a sedus mulți reprezentanți ai „lingvisticii (generale) de expresie franceză” încă dinaintea primului război mondial și imediat după aceea: în afară de lingviștii genevezi, amintește de noțiunea de *translație* la L. Tesnière, evocată deja din 1916, iar în anii treizeci, această problematică apare la G. Gougenheim, E. Benveniste, J. Kurylowicz, A.-C. Juret și chiar G. Guillaume, iar în afara tradiției francofone, la lingvistul danez O. Jespersen.

Teoriile reprezentanților Școlii de la Geneva joacă un rol deosebit de important în istoria acestei noțiuni. Elaborând teorii coerente și relativ omogene, acești lingviști n-au îmbogățit doar inventarul noțiunilor lingvistice cu un nou item, ci au contribuit semnificativ la „dinamizarea vechilor teorii lexicale și semantice ale părților de vorbire”, deschizând, cu această noțiune, calea „structurilor echivalente din punct de vedere funcțional, cu alte cuvinte, sintaxei” (Lauwers 2003, p. 258).

Pornind de la definiția *domeniului noțional* propusă de S. Auroux², vom identifica în contribuția noastră câteva elemente care caracterizează modurile de reprezentare a transpoziției la Ch. Bally și A. Sechehaye. Ne vom concentra asupra legăturii dintre modurile de a reprezenta acest domeniu noțional și obiectivele lingvisticii generale, ai cărei străluciți reprezentanți au fost. Ne propunem să urmărim două direcții:

- a. dată fiind eterogenitatea teoriilor lor, vom identifica divergențele și eventualele lor afinități, prin prisma ideilor lor despre categoriile lingvistice;
- b. în al doilea rând, vom încerca să identificăm dacă și sub ce formă modurile lor diferite de a defini aceeași noțiune se înscriu în ceea ce R. Godel (1961) a numit un „ansamblu de poziții saussuriene”, adică un saussurianism minimal.

¹ Noțiunea de *transpoziție* face obiectul unei abordări mult mai extinse la elevul lui Ch. Bally, H. Frei, care redefinește termenul și îl aplică unor fenomene lingvistice rezultate din nevoia de invariabilitate care se manifestă în utilizarea oricărei limbi.

² Structura unui domeniu noțional este un ansamblu de efecte produse de mai mulți factori: un vocabular (o terminologie) mai mult sau mai puțin delimitată, alte noțiuni, ansambluri de elemente definitorii, descriptive sau istorice, un ansamblu de texte care tematizează noțiunea (Auroux (coord.) 1990, p. XI).

Domeniul noțiunii de transpoziție la Ch. Bally

În scrierile lui de stilistică, mai ales în *Précis de stylistique* (1905) și *Traité de stylistique française* (1909), transpoziția nu este un obiect teoretic. Termenul însuși este rar utilizat, mai ales în legătură cu o teorie extinsă a sinonimiei: metoda stilistică utilizează comparația între modurile expresiei și transpoziția de la un mod la altul.

Interesul lui Ch. Bally pentru transpoziție începe să se manifeste în anii douăzeci. În 1921, într-un articol (republicat în *Le langage et la vie*, 1926), acesta își reafirmă ideile referitoare la antinomia dintre comunicare și expresie, identificând câteva regularități ce caracterizează funcționarea limbii. Această funcționare este facilitată de ceea ce el numește „interschimburi intense între piesele sistemului” (p. 642). În acest context, Ch. Bally evocă „interschimburile din ce în ce mai frecvente ale funcțiilor, cu un minim de schimbare a semnelor” (*ibidem*, p. 639). Precizează mai apoi această proprietate, evocând raportul dintre formă și funcție:

„Les mots, parties de mots, membres de phrases et phrases entières qui sont appelés à d'autres fonctions que celle qui leur est habituelle assument leur nouveau rôle sans modifier leur forme ou en la modifiant très peu” (Bally 1921, p. 639)³.

Această primă definiție îi rezumă ideile în acest sens, care vor fi reluate, complete, reelaborate până la ediția din 1944 a lucrării sale *Linguistique générale et linguistique française*. Extensia pe care această noțiune o va cunoaște în lucrările sale este deja prezentă în 1921, la cele trei niveluri, *infra-lexical* (derivare afixală), *lexical* și *supra-lexical* (structuri complexe) (cf. Lauwers 2003, p. 279). Acest fenomen are drept consecință o „mobilitate mai mare a pieselor sistemului” și o „dominație tot mai puternică a sintaxei asupra formelor gata făcute” (Bally 1921, p. 640 – trad. n.).

În anul 1922, Ch. Bally publică un amplu articol având ca punct de plecare o carte a lui F. Brunot din același an, în care propune câteva soluții la probleme care îl preocupă și care nu fuseseră lămurite de F. Brunot: ce este limba, prin ce se distinge ea de limbaj în general, ce este funcționarea limbii sau vorbirea (la *parole*) și, mai ales, „cum anume sistemul limbii permite și facilitează funcționarea limbii în vorbire printr-o serie de procedee și de semne destinate acestei utilizări” (Bally 1922, p. 118 – trad. n.). Acestea sunt, afirmă Ch. Bally, punctele cele mai importante pe care lingvistica generală le-ar avea de explicat, axele oricărui program de lingvistică generală *sistematică*.

După ce prezintă distincția dintre *virtual* și *actual* (deosebit de relevantă pentru ideile sale despre enunțare), Ch. Bally deschide o altă discuție, de mare importanță: problema unității lingvistice, definirea și delimitarea sa „în lanțul vorbirii”. În privința unităților, Ch. Bally regretă că F. Brunot ignora părțile de vorbire, într-un cu-

³ „Cuvintele, părțile cuvintelor, termenii frazelor și fraze întregi care ajung să aibă alte funcții decât cele pe care le ocupă în mod normal își asumă noul rol fără să-și modifice forma sau modificând-o foarte puțin” (trad. n.).

vânt, *categoriile*. Reacția sa rezumă esența punctului său de vedere asupra transpoziției:

„Et pourtant les catégories sont une réalité, et si la langue fait passer si aisément les signes d’une catégorie dans une autre, c’est par un ensemble de procédés transpositifs qu’elle met au service de la parole, et qui prouvent par contre-coup la réalité des catégories entre lesquelles se fait le passage. Mais la transposition n’a jamais été l’objet d’une étude méthodique ; elle plonge pourtant très avant dans le mécanisme de la langue et souvent la manière dont un idiome opère ces changements fonctionnels suffit à le caractériser” (Bally 1922, p. 119)⁴.

Transpoziția apare la Ch. Bally ca un mod de reprezentare a interfeței dintre lexic și sintaxă, dintre vocabular și gramatică, dar și ca o dovadă a pertinței de a menține distincția dintre punctul de vedere al lingvisticii statice și cel al lingvisticii evolutive, într-un cuvânt, dualitatea saussuriană sincronie–diacronie. Definită ca procedeu prin care un semn joacă rolul unui alt semn, aparținând unei alte categorii, fără a pierde valoarea pe care i-o atribuie categoria lui naturală, transpoziția se realizează printr-un „ansamblu de procedee” care trebuie studiate „sistematic și din punctul de vedere strict static” (*ibidem*, p. 119). Primele exemple de transpoziție sunt derivarea explicită (*argile : argileux, blanc : blancheur*) și implicită (un citoyen *électeur : un électeur, pauvre : un pauvre*). Transpoziția poate produce însă și treceri ireversibile, caz în care nu mai e un procedeu, ci un proces care ține de evoluție (de *histoire*) și privește semantica:

„[...] în primul caz, semnul poartă o mască pe care o poate scoate oricând dorește; în al doilea caz, masca se lipește de față și o înlocuiește” (*ibidem*, p. 120 – trad. n.).

Exemplele sunt substantivul devenit adjectiv *bête*, verbul devenit adjectiv (*femme aimante*). Ch. Bally precizează că există o mulțime de cazuri intermediare, ceea ce justifică necesitatea de a stabili tipurile „extreme”.

Problema delimitării unităților lingvistice a fost o preocupare constantă a lui Ch. Bally. Deja în 1905 și în 1909, acesta considera cuvântul o unitate iluzorie și înșelătoare, drept pentru care stilistica ar trebui să opereze cu ansambluri sintetice, delimitate prin comparația cu un termen de identificare. În acest articol din 1922, problema reapare, de data aceasta în legătură cu transpoziția. Reflecția asupra categoriilor lingvistice are avantajul de a oferi o explicație a funcționării limbii, compatibilă cu concepția saussuriană despre lingvistica statică. Această explicație subliniază ideea că gramatica este altceva decât o nomenclatură, că ea „caută să arate în fiecare caz prin ce combinație de semne este redată o idee” și „că există o auto-

⁴„Și totuși, categoriile sunt o realitate, iar dacă limba permite atât de ușor trecerea semnelor dintr-o categorie în alta, aceasta se explică printr-un ansamblu de procedee transpozitive pe care le pune în slujba vorbirii și care pun în evidență automat realitatea categoriilor între care se efectuează trecerea. Însă transpoziția n-a făcut niciodată obiectul unui studiu metodic: totuși, ea pătrunde foarte adânc în mecanismul limbii și deseori modul în care un idiom operează aceste treceri funcționale îl caracterizează cel mai bine” (trad. n.).

nomie a gramaticii față de ideile generale pe care le exprimă". În esență, este vorba despre ideea că există sensuri gramaticale, pe lângă sensurile lexicale, însă, în vorbire, unele și celelalte funcționează împreună:

„En effet, la syntaxe, dans le sens strict, peut être définie « l'étude des combinaisons entre termes actualisés » ; toutes les combinaisons entre signes virtuels ne sont pas de la syntaxe pure et se rapprochent, à des degrés infiniment variables, du vocabulaire, c'est-à-dire, de ce qui est donné, imposé; pratiquement il y a, bien entendu, entre le lexique proprement dit et la syntaxe absolue, un vaste territoire intermédiaire limitrophe des deux domaines" (Bally 1922, p. 126)⁵.

Un element definitoriu al concepției lui Ch. Bally despre limbaj este logica zonei intermediare și a teritoriului limitrof, care permite explicarea diversității realizărilor lingvistice sub forma unui continuum, ce dă seamă de devenirea perpetuă a limbii. Ideile sale despre transpoziție se înscriu perfect în această linie de gândire, atât prin distincția dintre transpoziția reală și cea devenită uzuală, cât și prin concepția sa despre transpoziția semantică și transpoziția funcțională.

În prima ediție a lucrării sale *Linguistique générale et linguistique française* datând din 1932, Ch. Bally evocă mai întâi transpoziția implicită sau ipostaza. Pornind de la exemplul *Paul est un âne* (Paul este un măgar), Ch. Bally definește ipostaza după cum urmează:

„L'hypostase est un procédé de transposition d'une catégorie dans une autre. Nous appelons catégorie tout groupe de signes dont la fonction est caractérisée par des procédés linguistiques (désinences, déterminatifs, etc.) [...]. Un signe est transposé dans une autre catégorie quand il prend les fonctions et les marques distinctives de cette catégorie" (Bally 1932, p. 133)⁶.

Ipostaza este un procedeu de transpunere implicită, permițând unui semn să-și schimbe categoria fără nicio schimbare internă. În exemplul său, semnul noii categorii este considerat „ca” („tel que”), el este doar gândit, fără a fi exprimat, ceea ce-l deosebește de transpoziția explicită (derivarea cu sufixe). Ch. Bally asociază acestui domeniu categoria figurilor (metafora, metonimia, sinecdoca), cu condiția ca ele să fie „vii”. În explicația sa, termenii *asociere* și *sintagmă* primesc noi accepțiuni, fapt semnalat mai ales atunci când acesta dorește să atragă atenția asupra unei confuzii posibile cu *relațiile asociative* la F. de Saussure. În *Cursul de lingvistică generală*, definiția relațiilor asociative evocă „asocierile de orice natură pe care un semn le poate trezi fără a se realiza în discurs” (*enseignement* este asociat

⁵ „Într-adevăr sintaxa, în sensul strict al cuvântului, poate fi definită ca «studiul combinațiilor între termeni actualizați»; toate combinațiile dintre semnele virtuale nu sunt sintaxă pură și se apropie, în grade infinit variabile, de vocabular, adică de ceea ce este dat, impus; practic, între lexicul propriu-zis și sintaxa absolută, există, bineînțeles, un vast teritoriu limitrof al celor două domenii” (trad. n.).

⁶ „Ipostaza este un procedeu de transpunere a unei categorii în alta. Numim categorie orice grup de semne a căror funcție este caracterizată de procedee lingvistice (desinențe, determinanți etc.) [...]. Un semn este transpus în altă categorie atunci când primește funcțiile și mărcile distinctive ale acelei categorii” (trad. n.).

lui *apprentissage* ca sens, și cu *enseigne*, *armement*, *justement* și chiar *clément*, ca formă). Ch. Bally ține să precizeze că „asocierea ipostatică este cu totul altceva” prin caracterul său unic și necesar: „este o asociere mentală, însă în același timp este și discursivă, din moment ce este parte integrantă a semnului” (Bally 1932, p. 137 – trad. n.). Figurile „vii” sunt considerate ipostaze pure, aparținând mai mult stilului și vorbirii decât limbii.

Ch. Bally trece apoi la al doilea tip de transpoziție, cea *explicită*, sau transpoziția semnelor virtuale: derivarea sufixală și transpoziția propozițiilor independente în termeni ai unei propoziții, cu ajutorul conjuncției *que* (ex. *Tu déraisonnes* și *Je crois que tu déraisonnes*), subordonata fiind considerată un substantiv actualizat. Observăm că lingvistul raportează procedee lingvistice eterogene, precum metafora și conjunctivul subordonatei, la același fenomen, atribuindu-i astfel o extensie considerabilă.

Această abordare va fi reluată și completată în ediția din 1944 a lucrării sale *Linguistique générale et linguistique française*, într-un subcapitol intitulat *Syntagmatique et transposition fonctionnelle*. Teoria se rafinează prin noțiunile de transpoziție semantică și funcțională. Definiția fenomenului îi trădează interesul pentru diversitatea modurilor de exprimare a ideilor prin semnele limbii:

„Un signe linguistique peut, tout en conservant sa valeur sémantique, changer de valeur grammaticale en prenant la fonction d’une catégorie lexicale (substantif, verbe, adjectif, adverbe) à laquelle il n’appartient pas” (Bally 1944, p. 116)⁷.

Acest sistem de schimburi intercategoriale numit transpoziție funcțională este raportat exclusiv la gramatică, spre deosebire de transpoziția semantică, ce „privește și lexicul”. Transpoziția funcțională privește sintagmatica, idee în sprijinul căreia Ch. Bally aduce elemente terminologice menite să asigure o consistență teoretică acestei noțiuni. Este vorba despre elementele definitorii ale rolurilor semnelor în cadrul procedeei transpozițional: noțiunea de *transponend* (din lat. *transponendum*) desemnează semnul supus acestui procedeu, semnul noii categorii este numit *transpozitor* sau *categorial*, iar *transpusul* este transponendul metamorfozat cu ajutorul categorialului.

Un fapt semnificativ este situarea transpoziției ca fenomen exclusiv în domeniul lingvisticii generale, singurul punct de vedere care ar putea-o situa *la locul ei*, adică la nivelul principiilor care explică funcționarea limbii în vorbire:

„Quant à l’application de ces règles dans le détail, elle n’appartient plus à la linguistique générale” (*ibidem*, p. 117)⁸.

⁷ „Un semn lingvistic poate, păstrându-și valoarea semantică, să-și schimbe valoarea gramaticală, preluând funcția unei categorii (substantiv, verbe, adjectiv, adverb) căreia nu-i aparține” (trad. n.).

⁸ „În ceea ce privește aplicarea acestor reguli în detaliu, ea nu mai aparține lingvisticii generale” (trad. n.).

„Il est impossible de poursuivre au-delà de ces vues générales une étude qui met en cause la grammaire toute entière” (*ibidem*, p. 121)⁹.

Deosebit de importantă la Ch. Bally este concepția sa despre incidența transpoziției asupra domeniului de aplicare a principiului arbitrarului semnului lingvistic. Din punctul lui de vedere, „orice semn transpus este un semn motivat” (Bally 1944, p. 121). Consecința este semnificativă: dată fiind extensia domeniului transpoziției la Ch. Bally, numărul impresionant de semne transpuse prin care limba se concretizează în vorbire, înțelegem că, pentru Ch. Bally, motivația este cea care caracterizează întregul domeniu al sintagmaticii. Aceste idei sunt deosebit de relevante pentru înțelegerea modului său original de a articula noțiunile de *arbitrar* (pe care o susține cu vehemență în mai multe rânduri, cu referire la teoria saussuriană) și de *motivare*:

„La théorie de l'arbitraire et de la motivation, telle qu'elle est formulée par Saussure, exprime tout l'essentiel de la nature du signe linguistique, où l'arbitraire règne en maître ; elle semble toutefois pouvoir être complétée et systématisée” (Bally 1944, p. 128)¹⁰.

Ideile sale despre transpoziție au exact acest rol, de a completa și sistematiza ideile saussuriene despre arbitrar și motivație. Această problematică este resimțită ca o zonă mai puțin „saturată” a proiectului lui F. de Saussure. Pornind de la ideea că un semn poate fi arbitrar atât ca semnificant, cât și ca semnificat, Ch. Bally se întreabă dacă un semn poate fi motivat prin semnificat, prin semnificant sau prin ambele. Răspunsul său este afirmativ: pentru semnul motivat prin semnificat, el propune exemple din *Cursul de lingvistică generală* al lui Saussure: *dix-neuf* și *poirier*, în care două concepte se asociază pentru a forma o noțiune complexă care compune valoarea reală a semnului total; semnele motivate prin semnificant sunt cele care degajă una sau mai multe percepții (acustice sau vizuale), precum *craquer*. Repetițiile, accentul de insistență și intonația pot avea de asemenea o valoare de motivare. Pentru Ch. Bally, transpoziția este eminentemente în slujba motivației lingvistice.

Clasele lexicale și categoriile imaginației la A. Sechehaye

Ca și colegul său Ch. Bally, A. Sechehaye elaborează o teorie originală a funcționării limbii în vorbire, încercând mereu să evidențieze felul în care ideile sale nu sunt doar compatibile cu concepția lui F. de Saussure asupra lingvisticii generale, ci și *integrate* în ansamblul proiectului acestuia de reformă a studiului limbajului. Abordarea transpoziției ca fenomen guvernat de câteva legi (pe care

⁹ „E imposibil să prelungim dincolo de această perspectivă generală un studiu care privește gramatica în ansamblu” (trad. n.).

¹⁰ „Teoria arbitrarului și a motivației, așa cum a fost formulată de Saussure, exprimă esența naturii semnului lingvistic, unde arbitrarul este stăpânul absolut; totuși, ea poate fi completată și sistematizată” (trad. n.).

le-am putea numi „legi ale exprimabilului”) face obiectul unui capitol al lucrării sale din 1926, *Essai sur la structure logique de la phrase*.

Înainte de anul 1926, A. Sechehaye își prezintă ideile despre transpoziție încă din 1908, în lucrarea *Programme et méthodes de la linguistique théorique. Psychologie du langage*. Din punct de vedere cronologic, el este primul care și-a publicat ideile despre acest fenomen. Abordarea sa face parte dintr-o reflecție asupra raporturilor dintre semantică și sintaxă:

„Le fait que tous les mots d’une même classe représentent une même chose à l’imagination, que tous les substantifs, par exemple, évoquent l’idée d’une substance ou d’un être, tous les verbes, celle d’une action, ne doit pas nous induire en erreur. L’intelligence pour pouvoir former des pensées avec toutes sortes d’idées, mêmes les plus abstraites, les transpose indistinctement dans certains cadres, elle les matérialise [...]. Ce qui nous intéresse ici, c’est l’origine psychologique des idées, et nous disons qu’une même espèce de symbole au point de vue grammatical, qu’il s’agisse du radical d’un mot, d’un suffixe de flexion ou d’autre chose, peut correspondre également bien à des idées d’origines psychologiques très diverses” (Sechehaye 1908, p. 229)¹¹.

Pentru a arăta că sintaxa și semantică trebuie concepute ca fiind incluse („emboîtées”) una în cealaltă, A. Sechehaye evocă prioritatea elementului semantic asupra elementului sintactic. Argumentul său este acela că nu gândim o structură gramaticală, ci idei care sunt conectate logic și gramatical. Expresia lingvistică încadrează toate ideile în categorii imaginative. Marile clase gramaticale sunt, în același timp, și categorii ale imaginației: un obiect (substantivul), acțiunea lui (verbul) și atributele sau calitățile respective ale acestor două forme de existență (adjectivul și adverbul). În opinia lui, toate celelalte categorii gramaticale, toate determinările care sunt la baza flexiunilor și regulilor noastre sintactice exprimă, încadrează și sunt în slujba acestor patru categorii fundamentale.

Această primă abordare va fi completată și aprofundată în lucrarea sa din 1926, ideile sale fiind sistematizate în capitolul al cincilea, intitulat *L’emploi des classes de mots dans la langue et dans la parole*. Argumentarea sa construiește o veritabilă teorie a raporturilor dintre gândire (*pensée*) și exprimare (*expression*) „în toate cazurile în care limba intră în joc”. În esență, obiectivul său este de a explica cum anume clasele de cuvinte corespund categoriilor imaginației și ce legi guvernează relațiile dintre aceste categorii. Pornind de la ideea – demonstrată prin studiul experimental al inteligenței realizat de A. Binet, la care trimite A. Sechehaye, că imaginația noastră se comportă ca și cum ar fi independentă de ideile pe care le exprimăm prin cuvinte, autorul aduce argumente strict lingvistice: rolul cuvintelor limbii

¹¹ „Faptul că toate cuvintele dintr-o clasă reprezintă același lucru pentru imaginație, că toate substantivele, de exemplu, evocă ideea unei substanțe sau unei ființe, toate verbele, ideea unei acțiuni, nu trebuie să ne inducă în eroare. Pentru a putea forma gânduri din tot felul de idei, chiar și dintre cele mai abstracte, inteligența le transpune indiferent în anumite cadre, le materializează [...]. Ceea ce ne interesează aici este originea psihologică a ideilor și spunem că același tip de simbol din punct de vedere gramatical, radicalul unui cuvânt, sufixul de flexiune sau altul poate să corespundă unor idei de origine psihologică diversă” (trad. n.).

este de a oferi „semne acustice arbitrare care se substituie simbolurilor imaginației, acestea devenind inutile”.

Dacă imaginația este astfel eliberată, întrebarea care rămâne este dacă clasele gramaticale sunt lipsite de orice realitate psihologică. Semnul lingvistic posedă această misterioasă proprietate de a nu suprima realitatea psihologică pe care o reprezintă, ci de a o refuza în inconștient, unde ea persistă, fiind readusă în conștiință la cel mai mic efort al voinței.

Ipoteza pe care A. Sechehaye își propune să o verifice este cea a unei relative autonomii a imaginației față de ideile pe care le exprimăm prin cuvinte. Limba a eliberat imaginația grație semnelor lingvistice, care au înlocuit simbolurile imaginației.

Încadrarea unei idei într-o categorie a limbii este (relativ) arbitrară. Ideile limbii nu se încadrează în mod natural în categorii, categoriile imaginației nu sunt în obiectele lumii, ci în viziunea pe care o avem despre ele. De aceea, trebuie să facem diferența între ideea propriu-zisă și clasa care îi este atribuită.

În acest context, transpoziția este definită ca o operație frecventă și generală, care se produce în anumite condiții logice și psihologice și care prezintă câteva regularități, pe care le-am numit „legi ale exprimabilului”.

Prima regulă a transpoziției postulează că „orice idee, oricare i-ar fi categoria naturală din punctul de vedere al logicii, poate fi încadrată în categoria entității” (Sechehaye 1926, p. 103 – trad. n.). Orice idee poate fi exprimată printr-un substantiv: ființe, obiecte, calități, procese, relații. Este una dintre funcțiile esențiale ale gândirii și limbii. Bogăția posibilităților expresive se explică prin aceeași operație, dat fiind că orice idee considerată ca o entitate poate primi determinări de calitate, de proces și de relație. Invers, substantivul nu poate fi transpus în adjectiv sau în verb decât în anumite condiții, atât calitatea, cât și procesul fiind condiționate: procesul se derulează în timp, iar calitatea este situată într-o entitate.

A doua regulă a transpoziției spune că „orice idee de relație și orice idee de proces pot fi exprimate adjectival” (*ibidem*, p. 107). Relațiile sunt ușor de asimilat calităților (*vecin, izolat, viitor, diferit*), fiindcă sunt concepute, printr-un fel de ficțiune, ca intrinseci unei entități. Așa se explică existența unei categorii de adjective, adjectivele de relație: *étoile polaire, victoire romaine*. În ceea ce privește, transpunerea din domeniul procesului în cel al calității, această operație este frecventă și naturală (a se vedea toate participiile și adjectivele verbale).

A treia regulă a transpoziției afirmă că „orice idee de calitate poate fi transpusă în categoria procesului” (*ibidem*, p. 109). Verbalizarea calităților duce la dramatizare, la tendința de a însufleți totul cu propria noastră viață. O singură categorie de adjective se sustrage acestei reguli, adjectivele de relație, imposibil de verbalizat.

Prezentată din acest punct de vedere, transpoziția este o operație logică și imaginativă, care creează o multitudine de posibilități de exprimare, utilizate de locutor

în gramatica sintagmatică. Transpoziția este posibilă datorită proprietății pe care o au clasele gramaticale de a nu „închide” o idee într-o singură categorie.

Concluzii

Cele două abordări teoretice ale conceptului de transpoziție se bazează pe ideea transferului intercategoriaal și pe importanța sa în funcționarea limbii. Pornind de aici, conceptul este definit în moduri diferite, primește fațete multiple, mai ales la Ch. Bally. Afinitățile și divergențele se pot explica astfel:

a. La Ch. Bally, conceptul este proteic, cu multiple „extensii”, atât semantice, cât și sintagmatiche: ipostaza (domeniul figurilor „vii”), derivarea sufixală, transpoziția implicită, actualizarea, recțiunea, chiar și cazurile de subordonare. În general, el dorește să extindă domeniul acestei noțiuni dincolo de limitele cuvântului, la domeniul sintaxei.

b. Ideile lui A. Sechehaye despre transpoziție privesc originile psihologice ale fenomenului. Cele trei reguli caracterizează interfața dintre semantică și sintaxă, articulând categoriile entității, procesului, calității și relației cu clasele de cuvinte. Teoria sa susține teza relativei autonomii a categoriilor imaginației față de ideile pe care le exprimăm prin cuvinte.

În ciuda câtorva puncte de convergență între cele două teorii, eterogenitatea lor pare să mascheze ceea ce le apropie, la nivelul principiilor care le motivează, mai mult decât la nivelul aplicării lor. Un prim element este adeziunea lor la lingvistica generală. Teoriile lor transpoziționale rezultă din două gesturi generalizatoare care se întâlnesc în câteva puncte. Aceste convergențe pot fi asociate unei direcții pe care R. Godel (1961) o numea un „ansamblu de poziții saussuriene”, un saussurism minimal.

Mai întâi, elaborând aceste teorii, atât Ch. Bally, cât și A. Sechehaye sunt motivați de intenția de a explica modul cum funcționează limba în vorbire, deci cum se articulează cei doi termeni ai dualității saussuriene *langue-parole*. Ei realizează acest obiectiv întemeindu-și explicațiile pe ideea inserării cuvintelor în frază (o abordare onomasiologică a frazei, cf. Lauwers 2003). Teoriile lor sunt marcate de întoarceri la această dualitate, pe care o resimt efectiv ca o zonă a proiectului saussurian care le permite să „locuiască” așa cum doresc în spațiul deschis de maestru (la Ch. Bally, ideile sale despre limba vorbită, la A. Sechehaye, includerea limbii în vorbire). Abordările transpoziției sunt soluții, printre altele, pe care ei le oferă acestei probleme și un mod de a-și exprima adeziunea la o interpretare nonopozitivă a acestei dualități.

În al doilea rând, un alt punct al lingvisticii lui F. de Saussure este la originea ideilor lor despre transpoziție: arbitrarul și motivația semnului lingvistic. Această problematică este un punct crucial pentru Ch. Bally, care consideră că orice semn transpus este motivat; la A. Sechehaye, atribuirea ideii unei categorii este arbitrară.

În fine, statutul teoretic atribuit acestei noțiuni de cei doi lingviști s-ar putea explica astfel:

a. transpoziția ocupă un loc într-o zonă a proiectului lui F. de Saussure de lingvistică generală, care a permis atât o abordare din perspectiva unei „psihologii a vorbirii”, la A. Sechehaye, cât și o continuare a concepției sale despre arbitrar și motivare, la Ch. Bally;

b. acest element e resimțit ca important și revelator, datorită potențialului său explicativ, atât al funcționării limbii în vorbire, cât și al mecanismelor interne ale limbii.

ABREVIERI BIBLIOGRAFICE

SURSE PRIMARE

- Bally 1905 = Charles Bally, *Précis de stylistique française*, Eggimann et Cie, Genève, 1905.
 Bally 1909 = Charles Bally, *Traité de stylistique française*, Klincksieck–Georg, Paris–Genève,
 Bally 1921 = Charles Bally, *Langage naturel et langage artificiel*, în „Journal de psychologie normale et pathologique”, XVIII, 1921, p. 625–643
 Bally 1922 = Charles Bally, *La pensée et la langue*, în „Bulletin de la Société de Linguistique de Paris”, XXIII, 1922, p. 693–701.
 Bally 1926 = Charles Bally, *Le langage et la vie*, Payot, Paris, 1926.
 Bally 1932, 1944, 1965 = Charles Bally, *Linguistique générale et linguistique française*, 1ère édition, Librairie Ernest Leroux, Paris, 1932; 2e édition, PUF, Paris, 1944; 4e édition revue et corrigée, Editions Francke, Berne, 1965.

*

- Sechehaye 1908 = Albert Sechehaye, *Programme et méthodes de la linguistique théorique. Psychologie du langage*, Champion, Paris, 1908.
 Sechehaye 1926 = Albert Sechehaye, *Essai sur la structure logique de la phrase*, Champion, Paris, 1926.
 Sechehaye 1941 = Albert Sechehaye, *Les classes de mots et l'imagination*, în „Cahiers Ferdinand de Saussure”, I, 1941, p. 77–88.

BIBLIOGRAFIE SECUNDARĂ

- Amacker 1975 = René Amacker, *Linguistique saussurienne*, Droz, Genève, 1975.
 Aroux (coord.) 1990 = Sylvain Aroux (coord.), *Les notions philosophiques. Dictionnaire*, PUF, Paris, 1990 (*Encyclopédie philosophique universelle*, tome I. Philosophie occidentale).
 Brunot 1922 = F. Brunot, *La pensée et la langue. Méthode, principes et plan d'une théorie nouvelle du langage appliquée au français*, Masson et Cie Éditeurs, Paris, 1922.
 Chiss–Puech 1997 = Jean-Louis Chiss, Christian Puech, *Fondations de la linguistique. Études d'histoire et d'épistémologie*, 2e édition, Duculot, Louvaine-la-Neuve, 1997.
 Colombat et alii 2010 = Bernard Colombat, Jean-Marie Fournier, Christian Puech, *Histoire des idées sur le langage et les langues*, Klincksieck, Paris, 2010.
 Coseriu 1981 = Eugenio Coseriu, *Les procédés sémantiques dans la formation des mots*, în „Cahiers Ferdinand de Saussure”, XXXV, 1981, p. 3–16.
 Frýba-Reber 1994 = Anne-Marguerite Frýba-Reber, *Albert Sechehaye et la syntaxe imaginative: contribution à l'histoire de la linguistique saussurienne*, Droz, Genève, 1994.
 Frýba-Reber 2001 = Anne-Marguerite Frýba-Reber, *La revanche de la stylistique : hommage d'Albert Sechehaye à son prédécesseur et ami Charles Bally*, în „Cahiers Ferdinand de Saussure”, LIV, 2001, p. 125–144.

Godel 1961, 1984 = Robert Godel, *L'école saussurienne de Genève*, în C. Mohrmann *et alii*, Trends in European and American Linguistics 1930–1960, Spectrum, Utrecht–Anvers, 1961.

Lauwers 2003 = Peter Lauwers, *De la transposition à la translation. Une analyse historiographique et métathéorique d'un 'passage' crucial dans l'histoire de la syntaxe structurale en Europe*, în „Cahiers Ferdinand de Saussure”, LVI, 2003, p. 257–287.

Normand 2000 = Claudine Normand, *Saussure*, Les Belles Lettres, Paris, 2000.

THE NOTION OF TRANSPOSITION IN THE GENEVAN LINGUISTICS: CHARLES BALLY AND ALBERT SECHEHAYE

(Abstract)

From the historical point of view, the first configuration of the field of linguistic notion of transposition belongs to Geneva linguists. Our article proposes a comparison between the theoretical approaches of the transposition from Charles Bally and Albert Sechehaye. These approaches based on the idea of the intercategoryal transfer not only present significant differences, but also closeness at principled level. If the differences concern mostly the domain extension of this notion and the nature of the view point on the respective phenomenon, the similarities are at the principles level of general linguistics inspired by Saussure that these linguists adopt in their work.

Cuvinte-cheie: *transpoziție, Școala din Geneva, lingvistică generală, arbitrar, motivare.*

Keywords: *transposition, School of Geneva, general linguistics, arbitrary, motivation.*

*Universitatea „Babeș-Bolyai”
Facultatea de Litere
Cluj-Napoca, str. Horea, 31
anamariacurea@yahoo.fr*